

Р. Мельничук,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри державно-правових дисциплін
ПВНЗ «Європейський університет»

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ШВИДКОСТІ ВИРІШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПОРІВ ТА АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ОСКАРЖЕННЯ

Актуальність. В умовах реформування системи публічного управління та запровадження європейських стандартів адміністративного судочинства особливого значення набуває забезпечення ефективних та оперативних механізмів оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Від швидкості та результативності вирішення адміністративних спорів залежить не лише рівень захисту прав і свобод громадян, а й довіра суспільства до органів державної влади та місцевого самоврядування. На практиці часто виникають проблеми надмірної тривалості розгляду справ, перевантаженості судів та недостатньої дієвості процедурних інструментів, що ускладнює своєчасне поновлення порушених прав. Це зумовлює необхідність ґрунтовного аналізу існуючих механізмів оскарження та пошуку шляхів їх удосконалення з урахуванням кращих світових практик і положень Кодексу адміністративного судочинства України.

Метою статті є розгляд чинних механізмів оскарження в адміністративному судочинстві України, виявлення проблем, що впливають на ефективність та швидкість розгляду адміністративних спорів, а також вироблення пропозицій щодо їх удосконалення з урахуванням міжнародного досвіду та стандартів захисту прав людини.

Стан дослідження. У науковій літературі вітчизняної адміністра-

тивістики проблемам оскарження приділялася увага такими вченими як Ю. П. Битяк, М. М. Грибок, О. Ю. Дубинський, І. О. Тищенко, Е. Ф. Демський, Т. О. Коломоєць, О. О. Маркова, Р. В. Сінельнік, Д. В. Лученко, А. А. Пухтецька, В. П. Тимошук та ін.

Виклад основного матеріалу.

Нормативно-правовими засадами механізмів оскарження в адміністративному судочинстві України є Конституція України 1996 р., що визначає конституційні гарантії права на судовий захист; Кодекс адміністративного судочинства України (КАС України 2005 р.) та його ключові положення щодо оскарження. Інші нормативно-правові акти, що регламентують процедури оскарження, наприклад, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про державну службу» та інші, які визначають компетенцію та порядок дій цих органів. Ще необхідно відмітити Рішення ЄСПЛ, що є обов'язковими для України та впливають на тлумачення та застосування національного законодавства. Постанови та роз'яснення Верховного Суду з питань застосування норм права, що містяться в постановах пленумів та інших документах, є важливим джерелом для тлумачення законодавства. Інші підзаконні акти, що регулюють конкретні сфери суспільних відносин, можуть містити положення про оскарження рішень та дій, прийнятих у цих

сферах. Так, наприклад, у ст. 55 Конституції України визначено основні права на оскарження рішень органів влади [1], основні положення Кодексу адміністративного судочинства України [2] щодо апеляційного, касаційного та інших видів оскарження.

У своєму дисертаційному дослідженні Грибок І. О. присвяченому оскарженню рішень органів виконавчої влади в адміністративному порядку, визначено, що під адміністративним оскарженням необхідно розуміти правовий інститут, який являє собою сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у зв'язку з реалізацією фізичною чи юридичною особою права на оскарження рішень, дій та бездіяльності органів виконавчої влади шляхом подання скарги до органу виконавчої влади (посадової особи), що уповноважений здійснювати їх розгляд та вирішення» [3, с. 8].

З питання механізмів оскарження необхідно відмітити певну класифікацію за різними критеріями, такими як: залежно від суб'єктів, який оскаржує, наприклад, оскарження громадянами, юридичними особами, державними органами. Від об'єкта оскарження: рішень, дій або бездіяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, судових рішень, нормативно-правових актів, дій або рішень посадових осіб. Залежно від стадії оскарження: досудове або судове оскарження. Залежно від правової природи оскарження: адміністративне, цивільне, кримінальне. Залежно від способу оскарження: письмове, усне звернення, оскарження в електронному вигляді тощо.

Заслуговує на увагу позиція представників суддівського корпусу Верховного Суду про те, що суди мають перевіряти ці рішення, дії або бездіяльність із позицій того, чи прийняті (вчинені) вони на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України. Першооснова вказаного

вище критерію міститься в ч. 2 ст. 19 Конституції України, яка сформульована наступним чином: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [4, с. 157].

Щодо характеристики оскарження відзначимо, що на меті маєтись вирішення спорів без звернення до суду; зазвичай передбачає звернення до вищого органу, ніж той, який прийняв рішення або до спеціального органу оскарження; може бути обов'язковим перед зверненням до суду; характеризуватися швидкістю та меншою вартістю.

Судове оскарження передбачає звернення до суду для вирішення спору, зазвичай має більш формалізований характер, характеризується тривалістю та більшою вартістю, забезпечує більш високий ступінь захисту прав та інтересів.

Адміністративне оскарження регулюється нормами адміністративного права, застосовується до спорів, пов'язаних з рішенням, діями або бездіяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, може здійснюватися як в досудовому так і в судовому порядку.

На думку Д. В. Лученка можливість оскарження у суді рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень є, безумовно, головним, але не єдиним способом захисту прав, свобод і законних інтересів приватних осіб у відносинах з державою. Не викликає сумнівів, що ефективність функціонування судового оскарження (а так само і результативність захисту прав) напряду залежить від наявності у законодавстві засобів позасудового оскарження, завдяки яким фізичні та юридичні особи отримують можливість вирішити спір з органом управління, не звертаючись до суду. Тим самим більш швидко відновлюються порушені права, а також

знижується навантаження на судову систему. З огляду на це вивчення проблеми позасудових механізмів оскарження становить актуальну проблему адміністративно-правової науки [5, с. 97].

Щодо засобів позасудового (чи досудового) оскарження належать й інші засоби [6, с. 18–19]. Приблизно такого підходу посилаються на Рекомендацію Рес (2001) 9 Комітету Міністрів державам-членам про альтернативні методи врегулювання спорів між державними органами і приватними особами від 05.09.2001 р. У Рекомендації Рес (2001) 9 зазначається, що судова процедура на практиці не завжди є найбільш доцільним засобом врегулювання адміністративних спорів, а широке застосування альтернативних способів (мається на увазі адміністративне оскарження, примирення, посередництво, договірне врегулювання та арбітраж), що надасть змогу сприяти врегулюванню адміністративних спорів і наблизити державні органи до співпраці із громадянами. При цьому у Рекомендації адміністративний спір, визначено як будь-який спір, в якому однією із сторін є державний орган, незалежно від того, чи виник цей спір із цивільно-правових (наприклад, стягнення заборгованості за цивільним договором), адміністративно-правових (наприклад, оскарження адміністративного акта) чи інших відносин [7, с. 9–15].

Увагу заслуговує визначення адміністративно-правового спору Л. Бринцевої. Так, на думку вченої, адміністративно-правовий спір – це юридичний конфлікт, що виникає в публічних управлінських правовідносинах, спричинений таким, що зачіпає публічні інтереси, порушенням (або невизнанням) прав та інтересів однієї сторони спору рішеннями, діями чи бездіяльністю іншої сторони-суб'єкта владних повноважень [8, с. 91].

Щодо проблеми ефективності та швидкості вирішення адміністра-

тивних спорів в Україні треба відмітити, позицію деяких вчених з цього питання. Так, наприклад, Петелька В.І. зазначає про процесуальну ефективність правосуддя, так як від його правильності та своєчасності залежить забезпечення права і свободи громадян. Оскільки, при неправильному визначенні позивачем виду судочинства недоцільно відмовляти у прийнятті позовної заяви, оскільки це затягує процес розгляду та вирішення спору, перешкоджає відновленню порушених прав і свобод фізичних і юридичних осіб [9, с. 419].

Останнім часом спостерігається тенденція до глобалізації адміністративних процедур, що відкриває можливості для взаємодії між державами. У практичній діяльності відкрито можливості застосування електронної юстиції, кроки до відкритості та прозорості здійснення правосуддя, тлумачення матеріальних та процесуальних правових норм, втілення цифрових технологій тощо. Так. Наприклад, електронна юстиція являє собою методику використання сучасних технологій у правосудді, таких як електронна подача судових документів та судові засідання в режимі відео-конференції, спрямоване на поліпшення якості судового процесу [10, с. 257].

Вищенаведене дозволило відмітити певні перепони у швидкому, ефективному вирішенні адміністративних спорів, які найбільше гальмують і знижують результативність розгляду адміністративних спорів в Україні:

1. Перевантаженість адміністративних судів, що зводиться до наявності великої кількості справ при обмеженій кількості суддів та нерівномірністю розподілу навантаження між судами різних регіонів.

2. Недостатня процесуальна дисципліна учасників справи, що характеризується несвоечасністю подання документів, клопотань та доказів, зловживаннями процесуальними правами для затягування розгляду

(часті відводи суддів, багаторазові клопотання про відкладення).

3. Прогалини та суперечності у законодавстві, що виражаються нечіткістю або різними тлумаченнями норм Кодексу адміністративного судочинства (КАС України) та відсутністю єдиного підходу до певних категорій спорів (наприклад, у справах щодо земельних відносин чи оскарження рішень органів місцевого самоврядування тощо).

4. Проблеми з якістю підготовки справи до розгляду, виражається у неповноті чи неточності матеріалів, поданих позивачами та відповідачами, а також відсутністю достатніх доказів, необхідність у додаткових експертизах.

5. Недостатній рівень цифровізації процесу, наприклад, обмежене використання електронного суду та онлайн-засідань, технічні збої або відсутність технічної готовності сторін та суду.

6. Вплив зовнішніх факторів, таких як війсьний стан, відсутність стабільної роботи судів у прифронтових та окупованих районах, кадровий дефіцит і плинність кадрів у судовій системі.

7. Проблеми з виконанням судових рішень, що відображається у низькому рівні реального виконання рішень, особливо коли відповідачем є орган державної влади або місцевого самоврядування та тривале виконавче провадження з причин бюрократичних або фінансових обмежень та ін.

Наприклад, в презентації з питань розгляду критеріїв ефективності судового захисту в правових позиціях Верховного суду, відмічено, що одним зі елементів ефективного правосуддя є обов'язковість виконання судового рішення, яке проявляється, у зобов'язанні органу влади поважати судові рішення і якнайшвидше реалізувати їх "ex-officio" (в силу своєї посади та визначених законом повноважень); виконання рішення повинно бути

справедливим, швидким, ефективним і пропорційним, для цього мають бути забезпечені необхідні кошти та чіткі правові норми, що визначають доступні ресурси, відповідальні органи та механізми повного виконання судового рішення, яке набрало законної сили [11].

У своїй науковій статті Маркова О. О. вказує, якщо прийнятий адміністративним органом акт не задовільняє інтереси приватних осіб або їх порушує, то кожна особа може його оскаржити. Предметом оскарження може бути не лише адміністративний акт, рішення, дія або бездіяльність органу, що негативно впливає на права фізичних та юридичних осіб [12, с. 153].

У деяких країнах західної Європи адміністративне оскарження розглядають значно ширше, з точки зору суб'єктів, рішення, дії або бездіяльності яких можуть оскаржуватися. Зокрема, в порядку адміністративного оскарження можуть переглядатися акти всіх органів публічної адміністрації, в тому числі, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян під час здійснення делегованих функцій публічного адміністрування, посадових осіб органів публічної адміністрації [13].

У ряді випадків адміністративне оскарження у країнах ЄС, так само як і альтернативні процедури, обов'язково повинні передувати розгляду справи у суді. Судовий розгляд при цьому повністю не може бути виключений. Відповідно до Рекомендації № Rec (2001) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернативних судових розглядів вирішення спорів між адміністративними органами та приватними особами, одним із способів вирішення спору поза судом є внутрішні перегляди рішень (апеляційна процедура, що проводиться компетентним адміністративним органом) [14]. Таким компетентним органом може бути

орган, що видав оспорюваний акт, вища інстанція в адміністративній ієрархії або спеціально призначений орган [15].

У ЄС уже тривалий час порушується питання про необхідність реформування процесуального законодавства країн-учасниць. Ця дискусія призвела до закріплення спрощених судових процедур як на рівні права окремих країн-учасниць ЄС так і на рівні законодавства ЄС. При цьому останні судові процедури мають характер транснаціональних адже призначені для вирішення справ між особами різних країн-учасниць ЄС. В умовах активної європеїзації різних сфер в Україні та продовження реформування української судової влади питання уніфікації та гармонізації процесуального законодавства держав-учасниць ЄС, а також відповідність цим процесам процесуального законодавства України набуває для нашої держави особливої актуальності [16, с. 185].

Європейський Союз, Рада Європи та інші міжнародні організації встановлюють високі стандарти у сфері адміністративного судочинства, які засновані на принципах Конвенції з прав людини та практики ЄСПЛ. Досліджуючи адміністративне судочинство України в контексті міжнародних та європейських стандартів Дубинський О.Ю. відмічає про певні ключові аспекти успішного вирішення адміністративних спорів, серед них, дослідник відмічає право на справедливий судовий розгляд, рівність сторін у процесі, розумні строки розгляду справ, а також ефективний контроль за діяльністю органів публічної влади. На думку вченого прагнення України до інтеграції в європейський правовий простір, адаптація і гармонізація національного законодавства і судової практики з цими стандартами, перенесення їх кращих зразків, є одним із пріоритетних завдань [17, с. 575].

Країни-члени Європейського Союзу ще з кінця минулого століття почали

змінювати своє національне законодавство та запроваджувати спрощені форми судового розгляду справ. А тому, з огляду на активізацію євроінтеграційних процесів в Україні, обрана тематика є надзвичайно актуальною з точки зору можливості апробації результатів, отриманих за наслідками наукового дослідження [18, с. 17].

Слід зазначити, що створення ефективного засобу правового захисту щодо скарг на тривалість судового провадження на національному рівні є юридичним зобов'язанням, що впливає з судових рішень Європейського суду з прав людини, ухвалених проти України, на виконання яких очікує Комітет міністрів Ради Європи (група справ «Світлана Науменко проти України» та «Меріт проти України»). Під час останнього вивчення зазначених справ Комітетом міністрів було підкреслено, що органи влади України досі не досягли відчутних результатів у процесі виконання рішень у цих справах [19].

Вищезазначене дозволило сформулювати ряд пропозицій з метою вдосконалення механізмів оскарження:

1. Спрощення процедур для малозначних спорів, наприклад, запровадження прискорених проваджень та письмового розгляду.

2. Розвиток електронного судочинства, наприклад, повна інтеграція подачі та розгляду документів в онлайн-форматі.

3. Попередні фільтри скарг, наприклад, відсів безпідставних або формальних заяв.

4. Контроль за дотриманням строків, наприклад, автоматичні системи моніторингу процесуальних термінів.

5. Досудове врегулювання, наприклад, стимулювання медіації та переговорних процедур.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що ефективність та швидкість вирішення адміністративних спорів є ключовими чинниками забезпечення реального захисту прав і свобод громадян у сфері публічно-

правових відносин. Наявні механізми оскарження, передбачені КАС України, загалом відповідають міжнародним стандартам, однак їх практична реалізація стикається з низкою проблем, наприклад, перевантаженістю судів, складністю процедур, недостатнім використанням електронних інструментів та не стабільною судовою практикою.

Досвід європейських країн свідчить, що поєднання процесуальної гнучкості, цифровізації судочинства та належного кадрового забезпечення судової системи суттєво скорочує строки розгляду адміністративних справ. Запровадження таких підходів в Україні потребує комплексної модернізації механізмів оскарження, зокрема: спрощення процедур для малозначних спорів, розширення можливостей досудового врегулювання, удосконалення електронного документообігу та посилення контролю за дотриманням процесуальних строків.

Стаття присвячена розгляду ефективності та оперативності вирішення адміністративних спорів у сучасних умовах реформування судової системи України.

Визначено, що метою статті є розгляд чинних механізмів оскарження в адміністративному судочинстві України, виявлення проблем, що впливають на ефективність та швидкість розгляду адміністративних спорів, а також вироблення пропозицій щодо їх удосконалення з урахуванням міжнародного досвіду та стандартів захисту прав людини.

Для досягнення поставленої мети у статті охарактеризовано нормативно-правову базу, що регулює механізми оскарження у сфері адміністративного судочинства; проаналізовано види та порядок застосування існуючих процедур оскарження рішень, дії чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень; визначено ключові проблеми,

які негативно впливають на швидкість і результативність розгляду адміністративних спорів; досліджено вплив тривалості розгляду справ на рівень захисту прав громадян та довіру до судової влади; проведено порівняння українських механізмів оскарження з практикою європейських країн; запропоновано напрямки вдосконалення механізмів оскарження з метою підвищення їх ефективності та оперативності.

Ефективність механізмів оскарження в адміністративному судочинстві визначається балансом між швидкістю та якістю розгляду справ. Українська система має розвинену правову базу, але її практична реалізація потребує удосконалення. Запровадження європейських підходів – цифровізації, спрощених процедур та альтернативного врегулювання спорів дозволить скоротити строки розгляду справ та підвищити довіру громадян до судової влади.

На підставі викладеного у статті робиться висновок про необхідність комплексного реформування механізмів оскарження, акцентується увага на поєднанні процесуальних, технологічних та кадрових рішень. Зазначається, що впровадження запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності адміністративного судочинства та довіри громадян до правової системи.

Ключові слова: адміністративний спір, адміністративне судочинство, адміністративна процедура, органи державної влади, публічно-правові відносини, оскарження.

Melnichuk R. Problems of efficiency and speed of resolving administrative disputes and analysis of appeal mechanisms

The article is devoted to the consideration of the effectiveness and

efficiency of resolving administrative disputes in the current conditions of reforming the judicial system of Ukraine.

The article aims to examine the existing mechanisms for appealing in administrative proceedings in Ukraine, identify problems that affect the efficiency and speed of administrative dispute resolution, and develop proposals for their improvement, taking into account international experience and human rights standards.

To achieve this goal, the article describes the regulatory framework governing appeal mechanisms in administrative proceedings; analyzes the types and procedure for applying existing procedures for appealing decisions, actions, or inaction of public authorities; identifies key problems that negatively affect the speed and effectiveness of administrative dispute resolution; The impact of the duration of proceedings on the level of protection of citizens' rights and trust in the judiciary is examined. Ukrainian appeal mechanisms are compared with the practice of European countries. Directions for improving appeal mechanisms are proposed with a view to increasing their effectiveness and efficiency.

The effectiveness of appeal mechanisms in administrative proceedings is determined by the balance between the speed and quality of case consideration. The Ukrainian system has a developed legal framework, but its practical implementation needs improvement. The introduction of European approaches-digitalization, simplified procedures, and alternative dispute resolution-will reduce the time required to hear cases and increase public confidence in the judiciary.

Based on the above, the article concludes that comprehensive reform of appeal mechanisms is necessary, emphasizing the combination of procedural, technological, and personnel decisions. It is noted that

the implementation of the proposed measures will contribute to improving the efficiency of administrative justice and public confidence in the legal system.

Key words: administrative dispute, administrative proceedings, administrative procedure, public authorities, public law relations, appeal.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://surl.li/wvvgdgp>
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36. №37.Ст.446.URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
3. Грибок І. О. Оскарження рішень органів виконавчої влади в адміністративному порядку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ. 2006. 19 с.
4. Стеценко С. Г. Завдання адміністративного судочинства України: змістовний аналіз. Вісник Національної академії правових наук України. 2024. Том 31. № 4. С. 151–166. URL:[https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/31\(4\)_2024-151-166.pdf](https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/31(4)_2024-151-166.pdf)
5. Лученко Д.В. Про позасудове оскарження в адміністративному праві та перспективи його розвитку в Україні. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2012. № 3 (10). С. 97–105.
6. Талапіна Є. В. Нові інститути адміністративного права. Держава та право. 2006. № 5. С. 14–21.
7. Адміністративні процедури і адміністративне судочинство в Німеччині : збірник матеріалів : пер. з нім. К. 2006. 167 с.
8. Бринцева Л. В. Адміністративно-правовий спір: сутність, поняття, ознаки : монографія. Х. 2010. 112 с.
9. Петелька В. І. Окремі проблеми вирішення адміністративно-правових спорів в Україні. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. № 8 (70). С. 416–420. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/08/70.pdf>.

10. Пузирний О. О. Процесуальна форма як категорія адміністративного права та процесу. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право. 2024. Випуск 82. Ч. 2. С. 253–258.
11. Берназюк Я. Критерії ефективності судового захисту в правових позиціях Верховного суду: між незалежністю та принципом законності. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/effective_court_%2005_04_24.pdf
12. Маркова О.О. Оскарження адміністративного акта в межах адміністративної процедури: порівняльно-правовий аналіз. Вісник ХНУВС. Bulletin of KhNUA. 2023. № 2 (101). С. 153.
13. Михайлюк Я. Адміністративне оскарження: сучасний стан та перспективи розвитку. Юридичний вісник. 2020. № 4. С. 126. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2020/18.pdf
14. Рекомендація Rec (2001) 9 комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами-приватними особами. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf
15. Войтовський В. С. Порівняльний аналіз інституту адміністративного оскарження в Україні та країнах ЄС. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2024. Вип. 41. С. 83–87. URL: <http://nzlubp.org.ua>
16. Палій Є. А. Зарубіжний досвід розгляду справ адміністративної юрисдикції у скороченому провадженні в інших країнах. Правова позиція. 2018. № 2 (21). С. 184–188. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2018/2/29.pd>
17. Дубинський О.Ю. Адміністративне судочинство України в контексті міжнародних та європейських стандартів. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 12. С. 575–578. URL: http://lsej.org.ua/12_2024/137.pd
18. Гембара Г.І. Спрошені форми судового розгляду адміністративних справ у законодавстві європейських країн. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. Серія право. Випуск 78 (частина 2. С. 17–23. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/08/4.pd>
19. Огляд практики країн-членів Ради Європи щодо запровадження ефективних засобів правового захисту для вирішення проблем надмірної тривалості судових проваджень. URL: <https://surl.lu/pzopvs>

Дата надходження статті: 25.08.2025

Дата прийняття статті: 05.09.2025

Опубліковано: 22.09.2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0